

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่เชิงพาณิชย์ที่ยั่งยืนโดยใช้เทคนิคการวิจัย ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ปิยดา ปัญญาศรี และ ธีรวุฒิ เอกะกุล
Piyada Punyasri and Theerawut Akakut
Corresponding Author, E-mail: praewpanprajakko@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการประยุกต์ใช้เป็นแนวทางหรือเครื่องมือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่เชิงพาณิชย์ที่ยั่งยืน ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับความหมาย กระบวนการ วิธีการและเครื่องมือของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รวมถึงแสดงตัวอย่างความสำเร็จการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นที่การเพิ่มมูลค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การวิจัยและพัฒนา การอบรมและส่งเสริมทักษะให้กับชุมชน การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่น่าสนใจ และการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันในตลาด ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสามารถสร้างรายได้และส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในชุมชนที่มีวัฒนธรรมและทรัพยากรที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งนักวิจัยที่สามารถตอบคำถามทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อระบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้วยการเชื่อมโยงช่องว่างระหว่างความรู้และการปฏิบัติผ่านการสอดแทรกทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย และเชื่อมั่นผลการวิจัยจากความร่วมมือและการสนับสนุนความสามารถของประชาชนและผู้มีส่วนร่วมนำไปสู่การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงระบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่เชิงพาณิชย์ที่ยั่งยืน สรุปบทความนี้เป็นการส่งเสริมชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่เชิงพาณิชย์ที่ยั่งยืน จะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองและเติบโตอย่างยั่งยืนผ่านขั้นตอนกระบวนการวิจัยสู่ความรู้

คำสำคัญ : การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม; ผลิตภัณฑ์ชุมชน; การผลิตเชิงพาณิชย์

* วันที่รับบทความ : 16 ตุลาคม 2567; วันแก้ไขบทความ 19 ตุลาคม 2567; วันตอบรับบทความ : 20 ตุลาคม 2567

Abstract

This academic article aims to demonstrate the importance of participatory action research as a guideline or tool for sustainable community product development. It includes the meaning, process, methods, and tools of participatory action research, as well as examples of successful product development in local communities, focusing on increasing the value and quality of products through various processes, such as participatory action research, research and development, training and skills development for communities, designing attractive packaging, and effective marketing. In addition, technology and innovation are used to increase competitiveness in the market. The study results indicate that community product development can generate income and sustainably promote local economies, especially in communities with unique cultures and resources. Researchers who can answer questions, understand, and solve problems in situations that affect the community product development system by bridging the gap between knowledge and practice through integrating every step of the research process and are confident that the research results from the cooperation and support of the capabilities of the people and participants will lead to the improvement and transformation of the community product development system towards sustainable commercialization. In conclusion, this article promotes community participation in the development of community products towards sustainable commercialization, which will help strengthen economic, social, and environmental stability in the long term, enabling communities to have the potential to be self-reliant and grow sustainably through the research process towards knowledge. This article intended to demonstrate the importance of participatory action research

Keywords : Participatory Action Research

บทนำ

ผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นสินค้าและบริการที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ มีจุดเด่นจุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลก ซึ่งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นการปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนภายใต้ฐานภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ ด้านรูปแบบ ด้านบรรจุภัณฑ์ ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ด้านภูมิปัญญา เพื่อการเพิ่มมูลค่าและการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่เข้าสู่ตลาด หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่แล้วสำหรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะต้องมีผลให้ผู้บริโภคพึงพอใจผลิตภัณฑ์มากขึ้นกว่าการบริโภคผลิตภัณฑ์เดิม โดยการใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาบูรณาการกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นรูปแบบของการวิจัยที่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ทั้งร่วมคิด ร่วมปฏิบัติในทุกขั้นตอน อันประกอบด้วย การกำหนดประเด็นปัญหาการวิจัย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปผลการวิจัย และการนำไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือสร้างการเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ชุมชนมีคุณภาพยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การมีส่วนร่วมนี้ย่อมไม่ใช่เรื่องง่าย โดยเฉพาะประเด็นของการสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยในแต่ละ

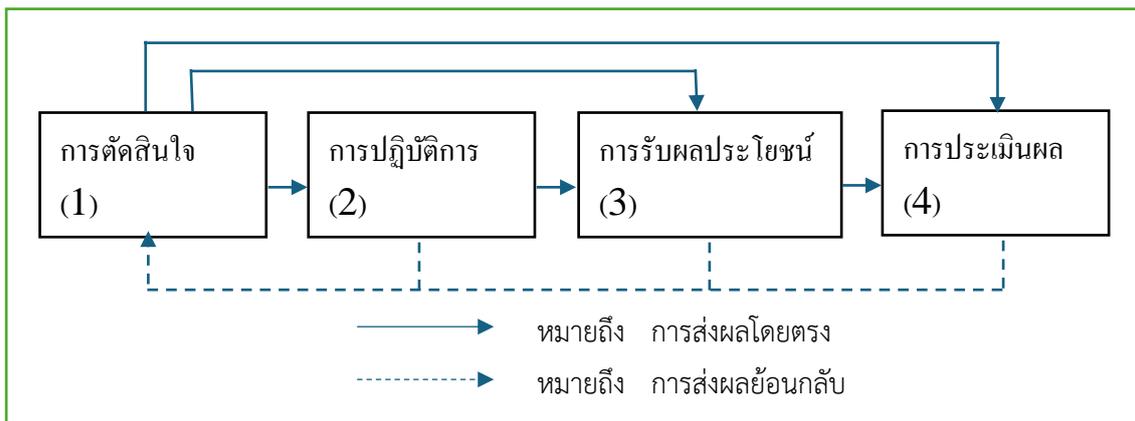
ขั้นตอน ดังนั้น จึงควรได้ทำความเข้าใจถึงข้อจำกัดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาทางหลีกเลี่ยง 3 ลักษณะ คือ 1) ไม่เหมาะสำหรับการใช้ทดลองสมมติฐานหรือทดสอบแนวคิดทฤษฎี 2) ไม่เหมาะสำหรับนักวิจัยที่ไม่มีประสบการณ์ด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการวิจัยแบบมีส่วนร่วมมาก่อน เพราะอาจมีปัญหาเรื่อง ความถูกต้องตรงประเด็นของผลการศึกษา (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) และ 3) ไม่เหมาะสำหรับการศึกษาตัวอย่างขนาดใหญ่ที่มีคุณลักษณะแตกต่างกัน

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่เชิงพาณิชย์

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่เชิงพาณิชย์เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการยกระดับเศรษฐกิจของชุมชน โดยการแปรรูปและเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นให้สามารถแข่งขันในตลาดได้ กระบวนการนี้ประกอบไปด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ตลาดและความต้องการของผู้บริโภค เป็นการเริ่มต้นด้วยการสำรวจตลาดเพื่อตรวจสอบความต้องการของผู้บริโภค เป้าหมายหลักคือการหาข้อมูลเกี่ยวกับประเภทของผลิตภัณฑ์ที่ผู้บริโภคต้องการ รวมถึงรูปแบบการบรรจุภัณฑ์ คุณภาพ และราคาที่เหมาะสม 2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ หลังจากทราบความต้องการของตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์จะมุ่งเน้นไปที่การปรับปรุงคุณภาพ การแปรรูป และการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าว ซึ่งอาจรวมถึงการพัฒนาในด้านวัตถุดิบ ขั้นตอนการผลิต และมาตรฐานความปลอดภัย 3) การสร้างตราสินค้า (Branding) เป็นการสร้างแบรนด์ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการดึงดูดความสนใจของผู้บริโภค การออกแบบโลโก้ บรรจุภัณฑ์ และการสื่อสารเรื่องราวของชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและความแตกต่างในตลาด 4) การจัดช่องทางจำหน่าย เป็นการกระจายสินค้าไปยังตลาดที่เหมาะสมถือว่าเป็นอีกส่วนสำคัญ การทำตลาดผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น การขายตรง ร้านค้าปลีกออนไลน์ ตลาดท้องถิ่น หรือการร่วมมือกับแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซ จะช่วยให้ผลิตภัณฑ์เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น 5) การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ เป็นการสร้างมาตรฐานที่ชัดเจน เช่น การรับรองจากหน่วยงานด้านอาหารและยา (FDA) หรือมาตรฐานอื่น ๆ เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคในการเลือกซื้อสินค้า และ 6) การส่งเสริมการตลาดและการประชาสัมพันธ์ การใช้สื่อโซเชียลมีเดีย การจัดกิจกรรมส่งเสริมการขาย การร่วมงานแสดงสินค้า หรือการใช้กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์อื่น ๆ ช่วยเพิ่มการรับรู้และความน่าสนใจให้กับผลิตภัณฑ์ จึงกล่าวได้ว่า กระบวนการทั้ง 6 ขั้นตอน มีผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่เชิงพาณิชย์จะทำให้ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นสามารถสร้างรายได้มากขึ้น และส่งผลให้เศรษฐกิจของชุมชนเข้มแข็งยิ่งขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นหัวใจในการพัฒนาองค์กร โดยเป็นแนวทางรัฐศาสตร์ในเรื่องการปกครองตนเอง คือ ต้องการให้ทุกคนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของชุมชน หรือองค์กรด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุกแขนง ทุกกลุ่มองค์กรโดย โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, 1977) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมไว้ว่า โดยทั่วไปการมีส่วนร่วมหมายถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจได้เพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมพัฒนานั้นๆ ด้วย ซึ่งเห็นว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับการปฏิบัติการแต่ก็เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วยเช่นกันโดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติการ และผลประโยชน์นั้นจะมาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วนั่นเอง นอกจากนี้ก็จะมีผลสะท้อนกลับ (Feed – back) จากการประเมินผล และการปฏิบัติการกลับไปสู่ขั้นตอนการตัดสินใจอีกด้วย

แผนภาพที่ 1 แสดงแนวคิดการมีส่วนร่วม

สรุปแนวคิดของโคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff) นี้ จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทุกขั้นตอนมีความสัมพันธ์กัน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นการกำหนดให้ประชาชนปฏิบัติตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลาย ๆ เรื่องรวมกันให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นสิ่งสำคัญในการทำให้การปฏิบัติงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ ดังนั้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาจึงเป็นการมุ่งเน้นให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มาจากรากฐาน โดยการให้ประชาชนวิเคราะห์ศักยภาพของตนเองให้รู้จักการคิดเป็นแก้ปัญหาเป็น และมีการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีใหม่ ๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และส่งผลให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อตนเองและชุมชนของตนได้อย่างแท้จริง

ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ช่วงเวลาที่ผ่านมา การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้มีการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวาง และได้มีการนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการวิจัยเพื่อพัฒนาจากรากฐานของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่เชิงพาณิชย์ที่ยั่งยืน ซึ่งได้มีนักวิชาการให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ไว้ ดังเช่น ศิราพร งามแสง (2555 : 141), ยงยุทธ แสนประสิทธิ์ (2554 : 49), หทัยวรรณ วิศวกุลวานิช (2557 : 64) และ Phuangsomjit (2014) ให้ความหมายว่าเป็น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่รวมการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Participatory research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) เข้าด้วยกัน มีวัตถุประสงค์มุ่งไปที่การวิจัยค้นคว้าแสวงหาความรู้ แก้ไขปรับปรุงปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเพื่อพัฒนาส่งเสริมสิ่งหนึ่งสิ่งใดในชุมชนให้ดีขึ้น ด้วยการให้นักวิจัย ชุมชน แกนนำชาวบ้าน และกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเป็นศูนย์กลาง เข้ามามุ่งสร้างพลังอำนาจร่วมมือร่วมใจดำเนินการวิจัยร่วมกันทุกขั้นตอนของการทำวิจัย ตั้งแต่การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหา การหาแนวทางในการแก้ปัญหา ตลอดจนการดำเนินงานและติดตามประเมินผล ซึ่งผลจากการดำเนินการวิจัยทำให้เกิดความรู้วิธีการและแนวทางการแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดในพื้นที่การวิจัยที่มีความคล้ายคลึงกัน หรือแตกต่างกันตามสภาพ บริบทในแต่ละพื้นที่เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงให้ดียิ่งขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบสถานการณ์ต่าง ๆ สะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของตน ทรัพยากรที่มีอยู่ อุปสรรคและปัญหาที่ปรากฏอยู่ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่

ระบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (System of Participatory Action Research)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยจำเป็นต้องมีกระบวนการวางระบบไว้ตั้งแต่แรกเริ่ม โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนได้บ้างตามสถานะที่เปลี่ยนแปลง แต่ต้องมั่นคง รักษาวัตถุประสงค์ของการวิจัยและนำมาซึ่งผลลัพธ์และผลได้อย่างถูกต้องเชื่อถือได้ ระบบการวิจัยประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่

ขั้นตอนที่หนึ่ง การกำหนดประเด็นการวิจัย ซึ่งเปรียบเสมือนการจัดทำแผนที่ความคิดในการทำวิจัย

ขั้นตอนที่สอง การออกแบบวิจัย โดยจะมีสาระสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ การตั้งคำถามการวิจัย การกำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย การวางแผนการวิจัยภายใต้กรอบเวลา การเตรียมบุคลากร และมอบหมายความรับผิดชอบ การสร้างเครื่องมือและวิธีการวิจัย

ขั้นตอนที่สาม การบริหารจัดการงานวิจัย จะเกี่ยวข้องกับการกำหนดทีมวิจัย การกำหนดแผนปฏิบัติการงานวิจัย การมอบหมายงาน การวางระบบการติดต่อสื่อสาร การติดตามและควบคุมคุณภาพการวิจัย การบริหารความเสี่ยงที่อาจก่อให้เกิดความล้มเหลวในการวิจัย

ขั้นตอนที่สี่ การจัดทำรายงานวิจัยเป็นขั้นตอนการตอบคำถามการวิจัย ประกอบด้วยการวิเคราะห์และสรุปบทเรียน การรายงานถึงผลลัพธ์และผลที่ได้จากการวิจัย ตลอดจนข้อเสนอแนะของผู้วิจัย

ขั้นตอนที่ห้า การประเมินผลการวิจัยเป็นไปเพื่อการวัดผลสำเร็จในการดำเนินการโครงการวิจัยว่า เป็นไปตามที่ได้ออกแบบวิจัยไว้หรือไม่ มีอุปสรรคข้อจำกัดที่เกิดจากสาเหตุใด โดยการประเมินผลโครงการวิจัย อาจดำเนินการได้ทั้งการประเมินกระบวนการวิจัย และประเมินผลลัพธ์ตามตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการที่ได้กำหนดไว้

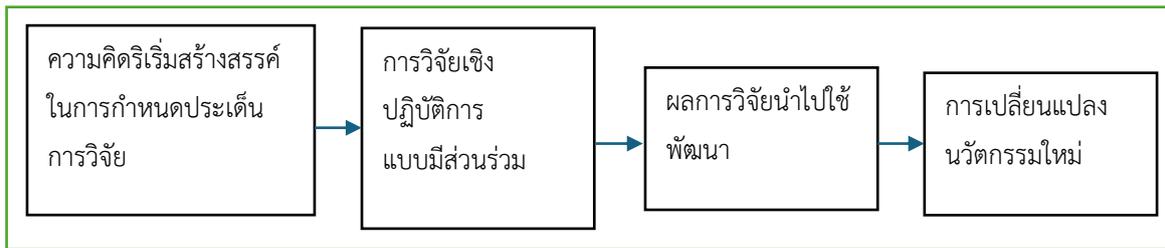
กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์

หัวใจสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) จะต้องร่วมกันคิด และร่วมกันปฏิบัติตั้งแต่ขั้นตอนเริ่มแรกในการออกแบบวิจัยจนถึงการวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย และการนำไปใช้ในการพัฒนาหรือสร้างการเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ชุมชน สำหรับกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีหลากหลายรูปแบบตามแนวคิดของจิรัชยา เจียวีกัก และสันติชัย แยมใหม่ (2559 : 88-93), Walter (2009), และศิวพร ละม้ายนิล (2561 : 72-76) โดยเน้นขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยที่มีลักษณะเป็นเกลียวเวียนหรือวงจรต่อเนื่องกันไป (spiral of steps) ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประเด็นวิจัย (Problem Statement) อาจมีแหล่งที่มาหลายทาง เช่น ถูกกำหนดจากหน่วยงานที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย หรือเป็นประเด็นเชิงนโยบายการพัฒนาของประเทศ ของหน่วยงานหรือองค์กรธุรกิจ หรือของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง โดยอาจเป็นเรื่องที่มุ่งสร้างความรู้และการทำความเข้าใจอย่างเป็นองค์รวม เพื่อ

การหาแนวทางแก้ไขปัญหามีบริบทความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในหลายมิติ หรือมีปัจจัยเชิงสาเหตุที่ซับซ้อน ซึ่งมีความสำคัญ ความจำเป็น และจะก่อให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างจากการวิจัย

ในปัจจุบันการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีแนวโน้มในทิศทางของประเด็นการวิจัยที่มุ่งไปที่การสร้างนวัตกรรมใหม่ เช่น สินค้าใหม่ ระบบสังคมใหม่ เทคโนโลยีใหม่ ซึ่งนอกจากจะนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชน สังคมแล้ว ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น และการที่จะทำให้การกำหนดประเด็นการวิจัยเป็นไปในทิศทางของการสร้างสรรค์นวัตกรรมได้นั้น ชุมชนและนักวิจัยร่วมกันระบุปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ภายในชุมชน จำเป็นที่นักวิจัยจะต้องเพิ่มเรื่องแนวคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Creative thoughts) หรืออาจเรียกว่าเป็นการทดลองทางความคิด (Thought experiments) ดังภาพ 2 ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของการกำหนดประเด็นวิจัยที่เพิ่มแนวคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ซึ่งก่อให้เกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ที่จะทำให้การวิจัยก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

แผนภาพที่ 2 การวิจัยและพัฒนาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมและเกิดนวัตกรรมใหม่

2. คำถามการวิจัย (Research questions) เป็นสิ่งแรกที่ต้องทำในการออกแบบการวิจัย ซึ่งโดยทั่วไปแล้วการตั้งคำถามในการวิจัย อาจทำได้ 3 รูปแบบ คือ

2.1 คำถามที่ยึดกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเป็นหลัก เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านอาหารในพื้นที่ภาคกลางมีวิธีการเลือกซื้อปัจจัยการผลิตอย่างไร

2.2 คำถามที่มุ่งถึงข้อมูลที่ต้องการ เช่น การจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นเวลานานมีผลต่อการผลิตภัณท์ที่จัดจำหน่ายให้ผู้บริโภคหรือไม่

2.3 คำถามที่มุ่งเข้าใจความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือผลกระทบของปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่น นักวิจัยที่ไม่เคยมีประสบการณ์งานวิจัยเชิงปฏิบัติการมีผลต่อผลลัพธ์งานวิจัยอย่างไร

จำนวนคำถามการวิจัยในแต่ละโครงการไม่ควรมีจำนวนมากเกินไป อาจจะหาจุดเน้นของการวิจัยได้ยาก และอาจเกิดความซับซ้อนเกินไป โดยทั่วไปควรมีคำถามหลัก ๆ เพียง 1-2 คำถามก็พอ

3. วัตถุประสงค์ในการวิจัย เป็นสิ่งที่กำหนดวิธีการวิจัยและขอบเขตการวิจัย และการกำหนดคำตอบของการวิจัยที่ต้องการ ซึ่งการกำหนดวัตถุประสงค์ในการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ผู้วิจัยจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ที่ต้องการพัฒนาหรือปรับปรุงผลิตภัณฑ์เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและตลาด หลักการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัย มีดังนี้

3.1 ควรเขียนวัตถุประสงค์เป็นข้อ ๆ ให้ชัดเจน เพื่อทราบว่าคำตอบของผลการวิจัยที่ต้องการมีอะไรบ้าง

3.2 หลีกเลี่ยงคำว่า ศึกษา หรือพิจารณา เพราะมีขอบเขตกว้างขวางเกินไป

3.3 ควรกำหนดวัตถุประสงค์ด้วยคำว่า เพื่อหา เพื่อสร้าง เพื่อกำหนด เพื่อเปรียบเทียบ เพื่อทดสอบ เป็นต้น

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual framework) เป็นกรอบแนวคิดโดยสรุปที่มาจากความเชื่อและทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาใช้สนับสนุนการทำวิจัย หรืออีกนัยหนึ่งเป็นแบบจำลองที่อธิบายปรากฏการณ์ที่นักวิจัยจะศึกษา ซึ่งถูกสร้างมาสำหรับการวิจัยเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะ

5. วิธีการวิจัย (Methodology) วิธีการวิจัยประกอบด้วย ส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

5.1 การเลือกตัวอย่าง ในที่นี้มีได้หมายความว่าประชากรที่จะถูกกำหนดเป็นเป้าหมายในการวิจัยเท่านั้น แต่จะรวมความถึง การเลือกสถานที่ เหตุการณ์และกระบวนการที่จะศึกษาด้วย ในการปฏิบัติมีวิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างอยู่ 2 แบบ ได้แก่ การเลือกแบบสุ่มโดยอาศัยหลักความน่าจะเป็นทางสถิติ (Probability sampling) และการเลือกแบบยัดวัตถุประสงค์ในการวิจัยเป็นหลัก (Purposive sampling) โดยหลักการแล้ว การเลือกตัวอย่างในการวิจัยนั้น ผู้วิจัยต้องสามารถอธิบายสิ่งที่เลือกได้ทั้งในทางแนวคิดทฤษฎีและระเบียบวิธีการวิจัยว่าจะทำให้ผลการวิจัยเป็นไปอย่างถูกต้องและเชื่อถือได้

5.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเชิงพาณิชย์ ผู้วิจัยร่วมกับชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการวางแผนและกำหนดขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วน เช่น การสอบถามความคิดเห็นจากผู้บริโภค หรือการวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีอยู่ ซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลหลายรูปแบบให้เลือกตามความเหมาะสมของลักษณะข้อมูลที่ต้องการ และอาจใช้หลายวิธีผสมผสานกัน เช่น การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มเป้าหมาย การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ

5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล เครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มักจะเป็นสถิติเชิงพรรณนาอย่างง่าย เช่น ค่าความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic mean) ค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์สภาวะหรือสถานการณ์ของตัวอย่างการวิจัย นอกจากนี้ก็แจกประยุกต์เครื่องมือการวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณมาใช้ ตัวอย่างเช่น การหาค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรด้วยการทดสอบไคสแควร์ (χ^2) วิธีวัดความคิดเห็น ความพึงพอใจ โดยวิธีมาตราส่วน

ประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรโดยใช้ Port-folio matrix การวิเคราะห์ต้นทุน-ผลตอบแทน (Cost-Benefit Analysis) การวิเคราะห์สวอต (SWOT Analysis) การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบมาตรฐาน (Benchmarking) การวิเคราะห์การดำเนินงานที่ดีเยี่ยม (Best practices) และการสร้างทฤษฎีจากข้อมูล (Grounded in the data)

6. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน (Community Product Development) เป็นกระบวนการที่ต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชน วัฒนธรรม ทรัพยากร และศักยภาพที่มีอยู่เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เหมาะสมและมีคุณภาพ กระบวนการนี้สามารถแบ่งออกเป็นขั้นตอนหลักๆ ได้ดังนี้ :

6.1 การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นกระบวนการที่ต้องใช้ความร่วมมือจากทุกฝ่ายในชุมชน การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่หรือปรับปรุงผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ โดยคำนึงถึงความต้องการของชุมชน ตลาดและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อขั้นตอนการผลิตและการควบคุมคุณภาพ คือ การวางแผนการผลิต การผลิต และการตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ในแต่ละขั้นตอนเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ พร้อมทั้งดำเนินการทดลองผลิตภัณฑ์และปรับปรุงตามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากชุมชน เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณภาพและสามารถสร้างประโยชน์แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน

6.2 การทดสอบและประเมินผล เป็นกระบวนการทดสอบและประเมินความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ต้นแบบ โดยการนำผลิตภัณฑ์ต้นแบบไปทดสอบกับกลุ่มเป้าหมายหรือชุมชนเพื่อรับฟังความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะจากผู้บริโภคเพื่อปรับปรุงผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

6.3 การนำเสนอและการขยายผล เป็นกระบวนการนำเสนอผลการวิจัยและผลิตภัณฑ์ใหม่ต่อชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์ใหม่ในชุมชนและขยายผลการพัฒนาไปยังกลุ่มอื่น ๆ

7. การกำหนดทีมวิจัย โดยทั่วไปโครงการวิจัยแต่ละโครงการจะมีหัวหน้าโครงการเพียงคนเดียว ซึ่งจะ เป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมในการออกแบบวิจัย การบริหารจัดการโครงการวิจัย ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ อย่างไรก็ตามในโครงการวิจัยขนาดใหญ่เป็นโครงการวิจัยในลักษณะของการดำเนินการเป็นชุดโครงการวิจัย ซึ่งมีการดำเนินการวิจัยอย่างต่อเนื่อง อาจจะมีหัวหน้าชุดโครงการที่เรียกว่า ผู้ประสานงานชุดโครงการ (Project Coordinator) ซึ่งจะทำหน้าที่ประสานงานกับทั้งหน่วยงานสนับสนุนโครงการวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิที่แต่งตั้งขึ้นมาเพื่อกลั่นกรองคุณภาพงานวิจัย และหัวหน้าทีมวิจัยภายใต้ชุดโครงการวิจัยเพื่อบรรลุเป้าหมายในการดำเนินการวิจัยของชุดโครงการวิจัยร่วมกัน องค์ประกอบของทีมวิจัยจะประกอบด้วย หัวหน้าทีมวิจัย นักวิจัยโครงการ ที่ปรึกษาโครงการวิจัยและผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย โดยแต่ละองค์ประกอบจะได้รับมอบหมายภารกิจตามที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการวิจัย ภายใต้การบริหารจัดการของหัวหน้าทีมวิจัยในแต่ละโครงการ

8. แผนการดำเนินการวิจัย จะมีรายละเอียดที่แสดงให้เห็นตัวแบบการดำเนินการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ภายใต้กรอบเวลาต่าง ๆ ของโครงการ ซึ่งจะช่วยให้หัวหน้าทีมวิจัยและหน่วยงานเจ้าของทุนสนับสนุน หรือผู้ประสานงานโครงการวิจัยใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามความก้าวหน้าของการวิจัยได้

9. งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย โดยทั่วไปงบประมาณที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยจะประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ หมวดครุภัณฑ์ หมวดค่าตอบแทน และหมวดค่าใช้สอย และโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยส่วนมากจะไม่มียกงบประมาณด้านครุภัณฑ์ เนื่องจากโครงการวิจัยส่วนใหญ่มักเน้นไปที่การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการในพื้นที่ร่วมกับผู้ถูกวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงมักมีงบประมาณหมวดค่าตอบแทนและหมวดค่าใช้สอยเท่านั้น

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการออกแบบวิจัย

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบวิจัยย่อมส่งผลต่อการตั้งคำถามในการวิจัย วัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดในการวิจัย วิธีการวิจัย และในที่สุดย่อมเกี่ยวกับผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยว่าจะมีความถูกต้องและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้มากน้อยเพียงใด ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการออกแบบวิจัย 6 ประการ โดยใช้ประสบการณ์ส่วนตัวในฐานะหัวหน้าโครงการพัฒนานวัตกรรมสำหรับยกระดับเศรษฐกิจฐานรากผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดยโสธร โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนมีรายละเอียดดังนี้

1. การมองประเด็นปัญหาการวิจัยอย่างเป็นระบบ คือ การมองที่เชื่อมโยงและครอบคลุมทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาการวิจัยจะช่วยให้นักวิจัยสามารถออกแบบการวิจัยที่สอดคล้องเหมาะสม และนำไปสู่ผลลัพธ์การวิจัยตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย ซึ่งอาจเริ่มต้นจากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อกำหนดคำถามการวิจัยหรือการวิจัยนำร่อง การตรวจสอบเอกสารการวิจัยที่เคยมีผู้ทำมาก่อน การสังเกตการณ์ในภาคสนาม อย่างไรก็ตาม พบว่า การออกแบบการวิจัยที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่จะทำการวิจัยนั้น ๆ จะทำให้ได้มาซึ่งวิธีการวิจัยและผลลัพธ์การวิจัยที่ถูกต้องตรงประเด็นและนำมาใช้ประโยชน์ได้มากกว่า

2. ทักษะและประสบการณ์ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของนักวิจัย จะช่วยให้การออกแบบวิจัยเป็นไปในทิศทางของการวิจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มากขึ้น เพราะนักวิจัยผู้ออกแบบวิจัยจะตระหนักดีว่ามีโอกาสความเสี่ยงเราจะไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้ จึงควรออกแบบกระบวนการวิจัยที่สามารถยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ในสถานการณ์ที่ไม่เป็นไปตามแผนปฏิบัติการวิจัยในแต่ละขั้นตอน

3. กระบวนทัศน์ของนักวิจัย คือ กรอบแนวคิดที่นักวิจัยใช้ในการนำทางการวิจัย หรือระบบความเชื่อของนักวิจัย ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการขึ้นนำการวิจัย นับตั้งแต่การมองว่าอะไรเป็นข้อมูลไปจนถึงวิธีการ ที่จะใช้เก็บข้อมูล การวิเคราะห์และการสรุปผลการวิจัย ตัวอย่างเช่น ในการดำเนินการวิจัยของปิยดา ปัญญาศรี (2565) ภายใต้ชุดโครงการวิจัยการพัฒนานวัตกรรมสำหรับยกระดับเศรษฐกิจฐานรากผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดยโสธร ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเลือกพันธมิตรในการเชื่อมโยงเครือข่ายของทีมวิจัย 2 โครงการ พบว่า ในขณะที่ทีมวิจัยหนึ่งเลือกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตผ้าทอมือในนั้นที่มาเป็นพันธมิตรในเครือข่าย ส่วนอีกทีมวิจัยหนึ่งไม่เลือก โดยให้เหตุผลว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตผ้าทอมือไม่ได้ดำเนินการผลิตจำหน่ายผ้าทออย่างต่อเนื่อง เนื่องจากร้านค้าที่จำหน่ายผ้าทอมือจำนวนมากและมีราคาถูกกว่า จึงไม่ควรเลือกเป็นพันธมิตร ซึ่งชี้ให้เห็นระบบคิดของนักวิจัยทั้ง 2 โครงการที่มีความแตกต่างกัน จึงสรุปได้ว่า การเข้าใจและเลือกใช้กระบวนทัศน์ที่เหมาะสมกับเป้าหมายและลักษณะของการวิจัยช่วยให้นักวิจัยสามารถดำเนินการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถตีความผลการวิจัยได้อย่างถูกต้องและน่าเชื่อถือ

4. จริยธรรมและจรรยาบรรณในการวิจัย สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมักจะเกี่ยวข้องกับคนหลายกลุ่มตั้งแต่ นักวิจัย ประชาชน ผู้นำองค์กร ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย หัวใจสำคัญของเรื่องจริยธรรมและจรรยาบรรณในการวิจัยอยู่ที่การคุ้มครองคนที่มีส่วนร่วมในการวิจัย ซึ่งโดยทั่วไปได้แก่ประชาชนผู้ให้ข้อมูล หลักการก็คือความปลอดภัยและผลประโยชน์ของประชาชนที่ถูกเลือกเป็นตัวอย่างในการวิจัย ต้องมาก่อนจุดมุ่งหมาย จึงหมายความว่านักวิจัยควรประเมินผลกระทบของเทคนิคการเก็บข้อมูลที่มีต่อตัวอย่างตั้งแต่ช่วงเวลาของการวางแผน โดยกลุ่มตัวอย่างควรต้องได้รับรู้ว่ามีสิทธิที่จะปฏิเสธการให้ข้อมูลได้เสมอ นอกจากนั้น ผู้ทำวิจัยควรได้ตระหนักถึงการนำผลการวิจัยไปใช้อ้างอิงหรือเผยแพร่ ว่าตนได้รับสิทธิในการกระทำนั้นมากน้อยเพียงใด และมีเงื่อนไขอย่างไร

5. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของนักวิจัยจะถูกนำไปใช้ในขั้นตอนการออกแบบการวิจัยสามารถช่วยให้การวิจัยมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น และเป็นการกำหนดรูปแบบของกระบวนการนำร่อง สำหรับผลลัพธ์การวิจัยที่คาดหวังและเมื่อผ่านกระบวนการประเมินผลและทดสอบแล้วก็จะนำไปเผยแพร่ เช่นกรณีของ โครงการวิจัย “การพัฒนานวัตกรรมสำหรับยกระดับเศรษฐกิจฐานรากผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดยโสธร” ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้นอกจากจะเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ของชุมชน คือ ผลิตภัณฑ์จากผ้าขิดทอมือ ข้าวเกรียบว่าว และผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปเห็ดนางฟ้า ยังได้รูปแบบใหม่ของการผลิตและการจัดจำหน่ายที่สามารถยกระดับรายได้ของชุมชน

6. นโยบายของแหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย

หน่วยงานสนับสนุนการวิจัยนับว่ามีบทบาทอย่างสำคัญต่อการออกแบบการวิจัย

สรุป

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นกระบวนการวิจัยที่มุ่งศึกษาชุมชนด้วยการให้นักวิจัย ชุมชน แกนนำชาวบ้าน และกลุ่มเป้าหมายร่วมกัน ดำเนินการวิจัยอย่างเป็นระบบผ่านวงจรรอบด้วยการเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางการแก้ปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล สะท้อนถึงวิธีการเปลี่ยนสถานการณ์ หรือการสร้างความสามารถของชุมชน โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง และทุกขั้นตอนมีสมาชิกของชุมชนเข้าร่วมด้วย ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือ เป็นการบูรณาการข้อดีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่ได้กำหนดบทบาทให้ประชาชนหรือผู้เข้าร่วมเป็นผู้ปฏิบัติตามคำแนะนำของนักวิจัย และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งให้ประชาชนหรือผู้เข้าร่วมมีสิทธิมีเสียงในการแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมการวิจัยมากขึ้น เป็นผลให้ประชาชนได้มีสิทธิมีเสียงในทุกขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ โดยมีหลักการที่สำคัญคือ การตระหนักในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ เคารพในความคิดเห็นของชาวบ้าน ยกย่องภูมิปัญญาที่มีในชุมชน โดยการวิจัยประเภทนี้มุ่งเน้นการสร้างศักยภาพให้กับประชาชนเพื่อทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ นักวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นผู้มีบทบาทหลักในการกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลในเรื่องที่เป็นปัญหา หรือการพัฒนาชุมชนของตนเอง ผู้วิจัยจึงได้การใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเชิงพาณิชย์ขึ้น ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีความสอดคล้องกับความต้องการและทรัพยากรของชุมชน และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการส่งเสริมชุมชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่เชิงพาณิชย์ที่ยั่งยืนนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับเศรษฐกิจท้องถิ่น การทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งสามารถทำได้ผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น 1) ชุมชนควรมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย เพื่อการสำรวจและวิจัยทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อหาแนวทางการนำมาใช้ประโยชน์ในการผลิตผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่มีคุณภาพและตอบสนองความต้องการของตลาด 2) การจัดอบรมและฝึกทักษะด้านการผลิต การออกแบบ และการตลาดให้กับสมาชิกในชุมชน เป็นการเสริมสร้างความรู้และความสามารถในการผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูงและสามารถแข่งขันได้ 3) ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ และการสร้างแบรนด์ที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์และคุณค่าของท้องถิ่น เพื่อเพิ่มความน่าสนใจและสร้างความจดจำให้กับผู้บริโภค 4) การนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาปรับใช้ในกระบวนการผลิตและการตลาด เช่น การใช้เครื่องจักรที่ทันสมัย การขายผ่านออนไลน์ และการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการโปรโมตสินค้า และ 5) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อเสริมสร้างทรัพยากรและความรู้ให้กับชุมชน (Phuangsomjit, 2014)

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ มีผลกระทบต่อความต้องการของผู้บริโภค การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะกลับกลายเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ สำหรับองค์กรพันธมิตรเครือข่ายภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเชิงพาณิชย์นั้น ได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นในการแก้ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อตรงต่อการเพิ่มมูลค่าทางการตลาด การจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการขาย อีกทั้งปัญหาด้านศักยภาพของผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน ดังนั้นการมีส่วนร่วมเป็นที่นิยม และประชาธิปไตยแบบการมีส่วนร่วม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (และการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยมีชุมชนเป็นฐาน) มีบทบาทในความสัมพันธ์ต่อทางเศรษฐกิจและโอกาสความเป็นไปได้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเชิงพาณิชย์อย่างยั่งยืน จะต้องมีความเข้าใจร่วมกันและปฏิบัติการประสานงานทั่วทั้งชุมชน โดยเฉพาะการให้ความตระหนักกับการวิจัยเพราะเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงอย่างเฉพาะเจาะจงในความคิดริเริ่มด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์ชุมชนและยังเป็นการพัฒนารูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่พิจารณาถึงความเป็นไปได้ทางการตลาดที่กว้างขึ้นกว่าตลาดภายในประเทศ สุดท้ายนี้เพื่อให้บทความวิชาการที่นำเสนอมีคุณค่า ผู้อ่านที่สนใจการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะได้ศึกษาถึงทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัย กระบวนการวิจัยและผลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่เชิงพาณิชย์ในพื้นที่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จิรัชยา เจียวก๊ก และสันติชัย แยมใหม่. (2559). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน. *วารสารหาตใหญ่วิชาการ*. 14 (1), 79-95.
- ปิยดา ปัญญาศรี. (2565). การพัฒนานวัตกรรมสำหรับยกระดับเศรษฐกิจฐานรากผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดยโสธร. *ยโสธร: วิทยาลัยชุมชนยโสธร*.
- ยงยุทธ แสนประสิทธิ์. (2554). รูปแบบการป้องกันปัญหาความรุนแรงในครอบครัว โดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี. *ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศิราพร งามแสง. (2555). การพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. *ปรัชญาดุสิตบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ศิวพร ละม้ายนิล. (2561). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพนักวิจัยชุมชน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก. *ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์*. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

หทัยวรรณ วิศวกุลวานิช. (2557). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษาเอกชนโดย
ใช้การบริหารแบบสมดุล กรณีศึกษาโรงเรียนกาญจนาภิเษกวิทยา จังหวัดชลบุรี*. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชา
การบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา.

Cohen, John M. and Uphoff, Norman T. (1977). *Rural development participation : concepts
and measurements for project design implementation and evaluation*. (Manuscript)
Ithaca : The Rural Development Committee Center for International Studies. Cornell
University.

Phuangsomjit. (2014). *Participatory Action Research on Research in Educational
Administration*. (Book 2 (Unit 6-10); 3rd edition). Bangkok : Sukhothai
Thammathirat Open University. (in Thai).

Walter, M. (2009). *Participatory Action Research. Social Research Methods*. In A.
Bryman(Ed.), *Social Research Methods*. London : The Falmer Press.